

Crna Gora
Ministarstvo zdravlja

**Završni izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje
Programa mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u
Crnoj Gori za 2020. godinu**

Jun, 2021.

SADRŽAJ:

1. UVODNI REZIME	3
2 INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU OPERATIVNIH CILJEVA ..	4
3 TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE.....	10
4 NALAZI EVALUACIJE	16
5 OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA FINANSIJSKA SREDSTVA.....	16
6 PREPORUKE ZA NAREDNI CIKLUS PLANIRANJA POLITIKA.....	17

1. UVODNI REZIME

Program mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane sa Akcionim planom 2019-2020 nastao je kao potreba da se nastavi sa usklađivanjem nacionalnih aktivnosti sa regionalnim preporukama donesenim od strane Svjetske zdravstvene organizacije za evropski region (Evropski akcioni plan za hranu i ishranu 2015-2020).

U skladu sa ciljevima zdravstvene politike SZO/EU Strategije „Zdravlje za sve do 2020. godine“, vodeći principi su unapređenje zdravlja za sve, smanjenje zdravstvene nejednakosti kao i poboljšanje upravljanja za zdravlje. Ovakav okvir ima za cilj da podrži aktivnosti na nivou vlade i društva kako bi se značajno poboljšalo zdravlje i dobrobit stanovništva, smanjile zdravstvene nejednakosti i ojačalo javno zdravlje. Poznato je da poremećaji u ishrani, uključujući pothranjenost, nedostatak mikronutrijenata, povećana tjelesna težina i gojaznost, kao i nezarazne bolesti (NCD) koje su rezultat neadekvatne ishrane, imaju zdravstvene i ekonomske implikacije na svim nivoima u društvu.

Mjerenje ispunjavanja postavljenih ciljeva sprovedeno je na osnovu indikatora koji su prepoznati u akcionom planu za svaku pojedinačnu aktivnost. U tekstu koji slijedi nalazi se osvrt na dostignute vrijednosti indikatora učinka nakon dvije godine implementacije akcionog plana, i to:

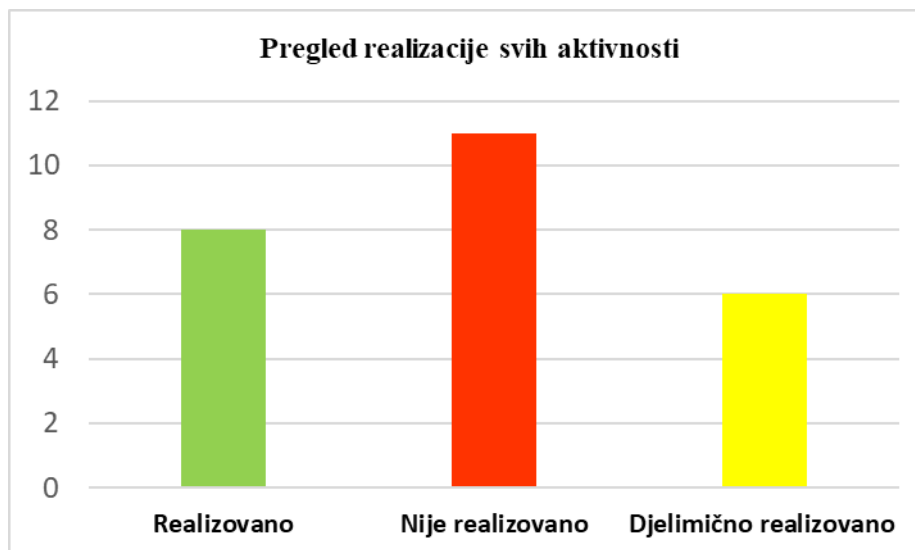
- **Operativni cilj 1.** Napraviti okruženje koje podstiče pravilnu ishranu - Ostvaren je pozitivan trend indikatora učinka - izrađeni su Pravilnik o minimalnom kvalitetu soli za ljudsku ishranu i proizvodnju hrane ("Službeni list Crne Gore", br. 010/20 od 28.02.2020.godine), kao i Preporuke o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli.
- **Operativni cilj 2.** Promovisati prednosti zdrave i pravilne ishrane tokom cijeloga života, naročito za vulnerabilne grupe - Iako je djelimično realizovana većina planiranih aktivnosti, ostvaren je negativan trend u postizanju indikatora učinka.
- **Operativni cilj 3.** Jačanje zdravstvenog sistema u cilju promocije zdrave ishrane - Ostvaren je negativan trend u postizanju indikatora učinka i nije postignuta planirana ciljna vrijednost - nije napravljena multisektorska platforma i nijesu izrađene smjernice.
- **Operativni cilj 4.** Podrška nadzoru, monitoring, evaluacija i istraživanje - Ostvaren je pozitivan trend u postizanju indikatora učinka i postignuta je planirana ciljna vrijednost "Uspostavljena kvalitetna međunarodna saradnja te organizovano barem jedno novo istraživanje" – Urađeni su izvještaji o istraživanjima i urađen je Pravilnik o minimalnom kvalitetu soli za ljudsku ishranu i proizvodnju hrane pa je pojačan nadzor u cilju utvrđivanja sadržaja soli u hlebu i pecivima.

Akcioni plan za sprovođenje Programa mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori za 2020. godinu od 4 operativna cilja obuhvata ukupno 25 aktivnosti. U ovom Akcionom planu brojne aktivnosti su, u skladu sa ograničenim finansijskim sredstvima i raspoloživim ljudskim resursima, kao i očekivanim budžetom nosilaca aktivnosti, realizovane kao redovne aktivnosti njihovih nosilaca. S obzirom da se radi o redovnim aktivnostima budžetskih jedinica, finansijska sredstva su isplanirana u budžetu.

Tokom dvogodišnjeg perioda realizovano je 32% (8) od ukupno 25 planiranih aktivnosti, djelimično realizovano 24% (6) aktivnosti, a nije realizovano 44% (11) planiranih aktivnosti, što je prikazano u Grafiku 1. Međutim, 2020. godina je bila godina puna izazova zbog uticaja globalne pandemije uzrokovane korona virusom Covid - 19, usljed čega većina planiranih aktivnosti tokom godine nije realizovana. Samim tim, ključna dostignuća po operativnim ciljevima nijesu ostvarena u predviđenoj mjeri. Smanjenju obima realizacije

aktivnosti iz akcionog plana za 2020.godinu doprinijela je i preraspodjela kadrovskih, finansijskih i drugih resursa na aktivnosti usmjerene na kontrolu i prevenciju širenja virusa Covid – 19.

Grafik 1. Pregled realizacije aktivnosti u odnosu na ukupan broj predviđenih aktivnosti u 2019. i 2020. godini

Osim pandemije usled korona virusa, izazov u sprovođenju aktivnosti ovog AP predstavljalo je i to što Komisija za kontrolu unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane nije formirana.

U dosadašnjoj realizaciji aktivnosti, konkretno u 2020.godini, od redovnih budžetskih sredstava predviđenih za realizaciju aktivnosti od 243.000,00€, prema podacima koji su dostavljeni Ministarstvu zdravlja, utrošeno je 41.375,58 €. Za ostala utrošena sredstva nijesu dostavljeni podaci.

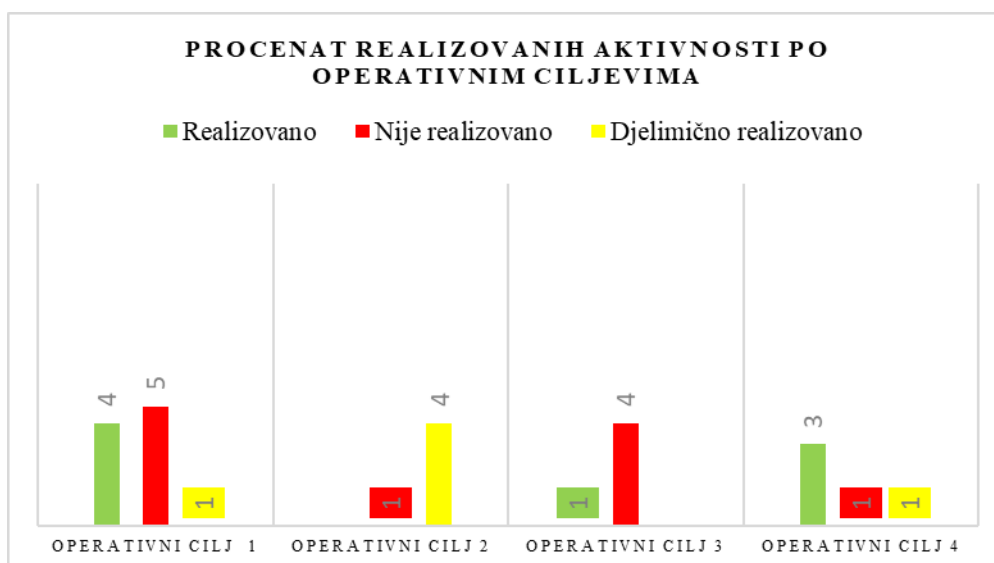
Stručnu podršku u izradi Izvještaja za 2020. godinu obezbijedili su predstavnici Instituta za javno zdravlje Crne Gore, koji su zajedničkim snagama sa predstavnicima Ministarstva zdravlja pripremili ovaj dokument.

2. INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU OPERATIVNIH CILJEVA

Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Programa mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori za 2020. godinu, sadrži pregled realizovanih aktivnosti definisanih dvogodišnjim Akcionim planom. Detaljan pregled realizacije aktivnosti po operativnim ciljevima u 2019. i 2020. godini prikazan je u Grafiku 2.

Usljed uticaja pandemije COVID-19, veći broj aktivnosti je djelimično realizovan, dok neke aktivnosti nijesu uopšte realizovane. Na realizaciji ovih aktivnosti u narednom periodu će se kontinuirano raditi.

Grafik 2. Pregled realizacije aktivnosti po operativnim ciljevima u 2019. i 2020. Godini

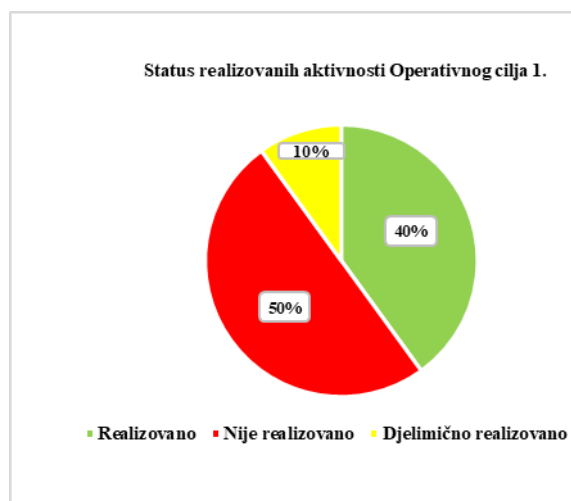

OPERATIVNI CILJ 1: Napraviti okruženje koje podstiče pravilnu ishranu

Planirano je da se realizacija ovog cilja postigne na način što će se stvoriti okruženje koje podstiče proizvodnju i potrošnju zdrave hrane i napitaka i ujedno ograničava reklamiranje nezdrave hrane, kroz 10 aktivnosti.

Pregled realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 1., dat u Grafiku 3., pokazuje da je realizovano 40% planiranih aktivnosti, dok je 10% djelimično realizovano, a 50% nije realizovano.

Grafik 3. Status realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 1.

Iako nije realizovana polovina planiranih aktivnosti, ostvaren je pozitivan trend u postizanju indikatora učinka i uglavnom je postignuta planirana ciljna vrijednost "Izrađen akt koji definiše i promovise pravilnu ishranu" – izrađeni su Pravilnik o minimalnom kvalitetu soli za ljudsku ishranu i proizvodnju hrane ("Službeni list Crne Gore", br. 010/20 od 28.02.2020. godine), kao i Preporuke o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama,

zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli. Započeta je priprema publikacije i plana implementacije preporuka o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli.

Dodatna dostignuća u realizaciji aktivnosti Operativnog cilja 1. *Napraviti okruženje koje podstiče pravilnu ishranu* - su:

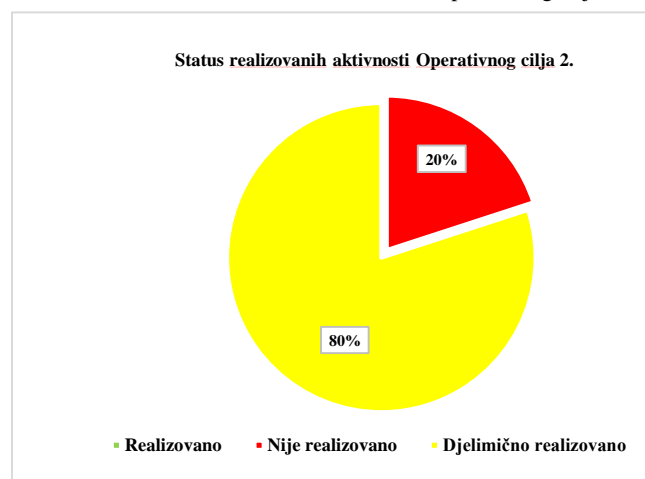
- izmijenjene su recepture u predškolskim ustanovama u skladu sa Smjernicama u 3 JPU na teritoriji opštine Podgorica;
- poboljšana je promocija Smjernica za pravilnu ishranu tako što je sprovedena prezentacija u 10 vaspitnih jedinica predškolskih ustanova na teritoriji Podgorice i kroz 21 nastup u medijima;
- započeta je implementacija Školske šeme voća, povrća i mlijeka u školama kroz pilot projekat u 3 opštine;
- obezbijedena je redovnost u praćenju sanitarno-higijenskih uslova u školama u cilju poboljšanja okruženja koje podstiče pravilnu ishranu i izrađen je izvještaj za 20 vaspitnih jedinica.

Zbog pandemije COVID-19 nije bilo moguće realizovati ostale aktivnosti koje su planirane ovim AP, pa je i preporuka nosilaca aktivnosti da se nerealizovane aktivnosti planiraju za naredni period. Isto tako, za Nacionalne smjernice za ishranu učenika u predškolskim ustanovama i osnovnim školama preporučuje se izrada analize napravljenih izmjena i priprema plana implementacije u ostalim predškolskim ustanovama na teritoriji Crne Gore. Za Smjernice o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli preporučuje se priprema publikacije i plana implementacije preporuka o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli.

OPERATIVNI CILJ 2: Promovisati prednosti zdrave i pravilne ishrane tokom cijeloga života, naročito za vulnerabilne grupe

Planirano je da se realizacija ovog cilja postigne kroz jačanje svjesnosti svih, a naročito osjetljivih grupa, o značaju i prednostima pravilne ishrane tokom cijelog trajanja života, i to kroz 5 aktivnosti. Pregled realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 2. dat u Grafiku 4. pokazuje da je djelimično realizovano 4 (80%) planiranih aktivnosti, dok je 1 aktivnost nerealizovana.

Grafik 4. Status realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 2.

Iako je djelimično realizovana većina planiranih aktivnosti, ostvaren je negativan trend u postizanju indikatora učinka.

Ključna dostignuća u relizaciji aktivnosti Operativnog cilja 2. su:

- U Beranama i Kolašinu su promovisane prednosti pravilne ishrane tokom životnog ciklusa, kao i intervencije, naročito za stare, tako što je DZ Berane održao 9 predavanja a DZ Kolašin je kroz individualne radionice u okviru Savjetovališta za dijabetes - populaciono savjetovalište održao 8 predavanja.
- Ojačani su kapaciteti specijalista pedijatrije i ljekara porodične medicine u DZ Kolašin i DZ Kotor tako što je održana po jedna edukacija kroz KME o odgovarajućoj količini i učestalosti obroka kod djece pri prelasku na komplementarnu ishranu i u ranom djetinjstvu, a u DZ Kotor još jedna o prepoznavanju i pravilnom liječenju i evidentiranju pothranjenosti i gojaznosti.

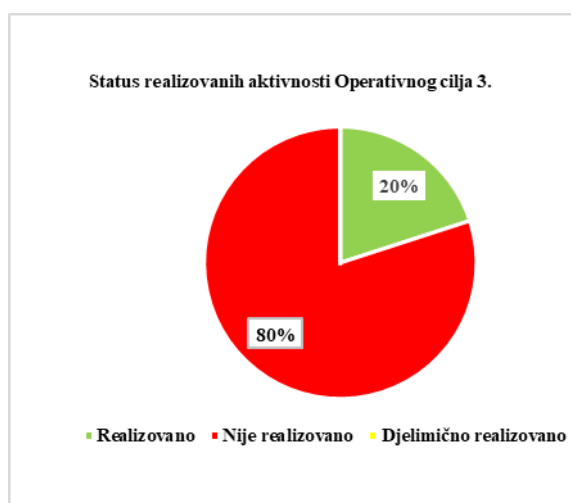
Zbog epidemiloške situacije Plan i program KME nije mogao biti u potpunosti realizovan, kao i ostale aktivnosti AP. Stoga je preporuka da se narednim strateškim dokumentom u ovoj oblasti planiraju nerealizovane aktivnosti ovog AP.

OPERATIVNI CILJ 3: Jačanje zdravstvenog sistema u cilju promocije zdrave ishrane

Planirano je da se realizacija ovog cilja postigne ojačavanjem i osavremenjivanjem zdravstvenog sistema u skladu sa iskustvima razvijenih zemalja i dobrim praksama kako bi na adekvatan način odgovorio na izazove koji nameću poremećaji ishrane, i to kroz 5 aktivnosti.

Pregled realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 3. dat u Grafiku 5. pokazuje da je realizovana svega 1 (20%) planirana aktivnost, dok je 4 (80%) nerealizovanih. Stoga je ostvaren negativan trend u postizanju indikatora učinka i nije postignuta planirana ciljna vrijednost - nije napravljena multisektorska platforma i nijesu izrađene smjernice.

Grafik 5. Status realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 3.

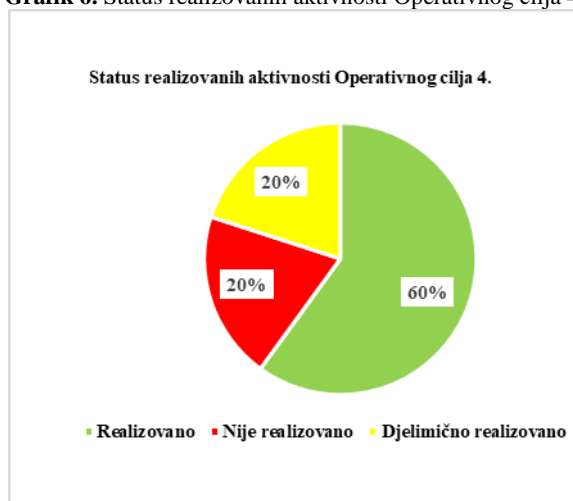
Dostignuće u realizaciji aktivnosti Operativnog cilja 3. je da rezultati pokazuju da je blago povećana stopa ekskluzivnog dojenja u opštoj populaciji sa 17% na 20%. U okviru aktivnosti Nastavak implementacije i promocija "Vodiča za dojenje" i "Kodeksa zabrane reklamiranja zamjena za majčino mlijeko", DZ Berane je realizovao gostovanje na lokalnim radio emiterima Berane i Petnjica, a u okviru preventivnih pregleda u DZ Kolašin svim majkama dat je savjet o značaju dojenja. Kancelarija UNICEF-a u Crnoj Gori je dala podršku zdravstvenom sistemu Crne Gore kroz štampu edukativno-promotivnih postera za dojenje i materijala u vezi sa dojenjem u doba pandemije COVID-19 za porodilište Kliničkog centra Crne Gore.

Zbog pandemije COVID-19 nije bilo moguće realizovati aktivnosti koje su planirane ovim AP, pa se kao i za ostale operativne ciljeve i aktivnosti preporučuje njihove planiranje narednim dokumentom.

OPERATIVNI CILJ 4: Podrška nadzoru, monitoring, evaluacija i istraživanje

Ovaj cilj planiran je da se ostvari kroz jačanje međunarodne saradnje i sprovođenje istraživanja čiji će rezultati poslužiti kao polazna osnova za dalje oblikovanje strateških dokumenata za borbu protiv pomeremećaja ishrane, i to kroz 5 aktivnosti. Od četiri planirane aktivnosti za realizaciju ovog cilja realizovane su 3 (60%), dok je jedna djelimično realizovana (20%) a jedna nije realizovana (20%), što je prikazano na Grafiku 6.

Grafik 6. Status realizovanih aktivnosti Operativnog cilja 4.

Ostvaren je pozitivan trend u postizanju indikatora učinka i postignuta je planirana ciljna vrijednost "Uspostavljena kvalitetna međunarodna saradnja te organizovano barem jedno novo istraživanje".

Ključna dostignuća u realizaciji aktivnosti Operativnog cilja 4. – su:

- Realizovano je COSI istraživanje u 2019.godini;
- Sprovedeno je istraživanje jednog unosa kod dojilja 2019-2020. godini;
- Realizovano je istraživanje sa IAEA „Primjena nuklearnih tehnika za dizajn i procjenu mjera u cilju sprečavanja i kontrole gojaznosti adolescenata Jugoistočne Evrope“;
- Pripremljena je opravdanost studije o mikronutritivnim deficitima-anemija kod djece i trudnica i obezbijedena su sredstva za njeno sprovođenje od strane UNICEF-a;

- Ministarstvo poljoprivrede je izradilo Pravilnik o minimalnom kvalitetu soli za ljudsku ishranu i proizvodnju hrane. Pravilnik je objavljen u "Službenom listu CG", br. 10/2020 od 28.2.2020. godine, a stupio je na snagu 7.3.2020. godine;
- Pojačan je nadzor u cilju utvrđivanja sadržaja soli u hlebu i pecivima. U sklopu Programa mjera bezbjednosti hrane za 2019. i 2020. godinu izvršena su laboratorijska ispitivanja kvaliteta hleba, peciva i soli. Nakon dobijanja rezultata preduzete su sve zakonom propisane mjere u cilju otklanjanja utvrđenih neusaglašenosti. Broj neusaglašenih uzoraka u 2020.godini je manji od broja neusaglašenih uzoraka u 2019. godini;

Preporuka nosilaca aktivnosti je da se se nastavi učešće u COSI istraživanjima koje realizuje SZO, priključivanje HBSC istraživanju; nastaviti istraživanja i realizacija COSI 6. Runde tokom 2022.. Takođe, i da se u saradnji sa MZ i IJZ definiše poseban podprogram monitoringa soli u hrani.

Pripremljena je opravdanost studije i obezbijedena su sredstva od strane UNICEF-a za istraživanje o mikronutritivnim deficitima - anemija kod djece i trudnica. Projekat je odobren i podržan od strane UNICEF-a (odobreno 80000 dolara za istraživanje).

Osim pandemije izazvane korona virusom, izazov u ostvarenju ovog cilja predstavljalo je i to što Komisija za kontrolu unapređenja stanja uhranjenosti i ishrane nije formirana.

3. TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE

Operativni cilj 1:		Napraviti okruženje koje podstiče pravilnu ishranu						
Indikator učinka	<i>Početna vrijednost:</i> Ne postoji akt kojim se definiše i promoviše pravilna ishrana.			Promjena Pravilnika o minimalnom kvalitetu soli za ljudsku ishranu i proizvodnju hrane 2020. Izradjene Preporuke o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli.	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta: izrađen akt koji definiše i promoviše pravilnu ishranu</i> Izrađen Pravilnik o minimalnom kvalitetu soli za ljudsku ishranu i proizvodnju hrane ("Službeni list Crne Gore", br. 010/20 od 28.02.2020.godine). Priprema publikacije i plana implementacije preporuka o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli.			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 1	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Rok	Status realizacije AAA	Planirana / utrošena sredstva	Izvor finansiranja	Novi rok i obrazloženje	Preporuka
1.1 Sprovođenje mjera iz Programa za smanjenje prekomjernog unosa soli hranom	Smanjen procenat unosa soli u populaciji	MZ IJZ SZO	IV Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost.	Planirano: 20.000,00e	Donacije SZO	2021-2022	Realizovati u narednom AP
1.2 Usvajanje i promocija Smjernica o postupcima nabavke, pripreme i serviranja hrane sa fokusom na so za institucije u javnom sektoru	Broj ustanova koje su implementirale smjernice Procenat soli u obrocima	MZ IJZ SZO	III Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost.		/	2021-2022	Realizovati u narednom AP
1.3 Promocija nacionalnih smjernica za ishranu učenika u predškolskim ustanovama i osnovnim školama	Broj ustanova koje su implementirale smjernice	MZ Partneri IJZ; UNICEF; SZO	IV Q 2020	Realizovano Pilotirane su izmjene u recepturama u predškolskim ustanovama u skladu sa Smjericama u 3 JPU na teritoriji opštine Podgorica. Prezentovane su Smjernice za pravilnu ishranu u 10 vaspitnih jedinica predškolskih ustanova na teritoriji Podgorice.	Planirano: 3.000,00e Utrošeno: 6.417,00e	Redovna sredstva		Uraditi analizu napravljenih izmjena i pripremiti plana implementacije u ostalim predškolskim ustanovama na teritoriji Crne Gore.
1.4 Izrada i implementacija Smjernica o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli	Izrađene smjernice; Broj medijskih promocija	MZ Partneri: IJZ; UNICEF; SZO	QIV2020	Realizovano Izrađene su Preporuke o smanjenju reklamiranja hrane za djecu bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli.	Planirano: 5.000,00e Utrošeno: 6.153,00e	Redovna sredstva		Pripremiti publikacije i plan implementacije preporuka o smanjenju reklamiranja hrane za djecu

									bogate kalorijama, zasićenim mastima, trans mastima, šećerima i soli.
1.5 Omogućiti i povećati dostupnost školskih dvorana i sportskih terena djeci i mladima i pored redovne nastave najmanje 2 sata dnevno (bez nadoknade)	Broj javnih ustanova koje su omogućile ove aktivnosti	MZ; UNICEF Partneri: MP;MS, Lokalna samouprava	IV Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost.	Planirano:20.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022		Realizovati u narednom AP
1.6 Medijsko praćenje i promocija aktivnosti usmjerenih na poboljšanje okruženja koje podstiče pravilnu ishranu	Izrađene smjernice; Broj medijskih promocija	MZ, IJZ Partneri: mediji	QIV2020	Realizovano Sprovedena je medijska prezentacija Smjernica za pravilnu ishranu - 21 nastup.	Planirano: 2.000,00e Redovna sredstva	Redovna sredstva			Nastaviti aktivnosti i u narednom AP
1.7 Promocija Odluke o zabrani hrane bogate šećerom, zasićenim i trans mastima i soli u blizini osnovnih škola i automata u školama	Broj obrazovnih ustanova koji se pridržava odluke	MZ, Partneri: MP IJZ;UNICEF; SZO	IV Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost.	Planirano: 2.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022		Realizovati u narednom AP
1.8 Implementacija školske šeme voća, povrća i mlijeka u školama u Crnoj Gori	Broj obrazovnih ustanova koje su uključene u ovaj projekat Broj učesnika	MZ Partneri: IJZ; UNICEF; SZO	QIV2020	Djelimično realizovano Implementiran je pilot projekat u 3 opštine.	-	Redovna sredstva	2021-2022		Nastaviti aktivnosti kroz naredni AP
1.9 Edukovati nastavni kadar u školama o pravilnoj ishrani kroz program stručnog usavršavanja	Broj sprovedenih edukacija u ovoj oblasti Broj učesnika	MZ, Partneri: MP IJZ; UNICEF; SZO	III Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost.	Planirano: 4.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022		Realizovati u narednom AP
1.10 Redovno praćenje sanitarno-higijenskih uslova u školama u cilju poboljšanja okruženja koje podstiče pravilnu ishranu	Izrada izvještaja	MZ, Partneri: MP IJZ; SZO	QIV2020	Realizovano Izrađen je izvještaj za 20 vaspitnih jedinica.	Planirano: 5.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022		

Operativni cilj 2:		Promovisati prednosti zdrave i pravilne ishrane tokom cijeloga života, naročito za vulnerabilne grupe						
Indikator učinka Definisane smjernice za unapređenje ishrane tokom životnog ciklusa, te sama implementacija smjernica.	Početna vrijednost: Nedostatak podataka o broju kampanja.			Izrađene su i publikovane Smjernice za unapređenje ishrane u predškolskim ustanovama.	Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta: Broj sprovedenih kampanja Pilotirane su izmjene u recepturama u predškolskim ustanovama u skladu sa Smjericama u 3 JPU na teritoriji opštine Podgorica. Analiza napravljenih izmjena i priprema plana implementacije u ostalim predškolskim ustanovama na teritoriji Crne Gore.			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 2	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Rok	Status realizacije	Planirana / utrošena sredstva	Izvor finansiranja	Novi rok i obrazloženje	Preporuka
2.1 Kontinuirano sprovesti edukaciju o važnosti pravilne ishrane, bezbjednosti hrane i fizičkih aktivnosti, kao dio školskog kurikulumu	Broj održanih predavanja; Broj izrađenih promotivnih materijala za ovu populacionu grupu	MZ, Partneri: MP;MS IJZ	IV Q 2020	Djelimično realizovano	Planirano: 4.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022	Nastaviti aktivnosti u okviru narednog AP
2.2 Promovisanje prednosti pravilne ishrane tokom životnog ciklusa, kao i intervencije, naročito za stare	Broj održanih predavanja; Broj izrađenih promotivnih materijala za ovu populacionu grupu	MZ, IJZ Partneri: Domovi za stare, Domovi zdravlja, SZO, Mediji	IV Q 2020	Djelimično realizovano DZ BERANE je održao 9 predavanja. DZ KOLAŠIN je kroz individualne radionice u okviru Savjetovališta za dijabetes - populaciono savjetovalište, za period od 01.10.2019-31.12.2020 godine održano je 8 predavanja, kojom prilikom im je i uručen promotivni materijal.	Planirano: 5.000,00e	Redovna sredstva	DZ BERANE: III i IVQ2021	Nastaviti aktivnosti u narednom periodu
2.3 Edukacija specijalista pedijatrije i ljekara porodične medicine u Domovima zdravlja kroz KME o odgovarajućoj količini i učestalosti obroka kod djece pri prelasku na komplementarnu ishranu i u ranom djetinjstvu	Broj sprovedenih KME edukacija u ovoj oblasti	MZ, IJZ Partneri: Domovi zdravlja	IV Q 2020	Djelimično realizovano U DZ Kolašin i DZ Kotor je održana 1 edukacija. Zbog epidemioške situacije izazvane korona virusom, Plan i program KME nije mogao biti u potpunosti realizovan.	Planirano: 4.000,00e	Redovna sredstva	DZ BERANE: III i IVQ2021	Nastaviti aktivnosti u narednom periodu
2.4 Edukacija specijalista pedijatrije i ljekara porodične medicine u Domovima zdravlja kroz KME o prepoznavanju i pravilnom liječenju i evidentiranju pothranjenosti i gojaznosti	Broj sprovedenih KME edukacija u ovoj oblasti	MZ, IJZ Partneri: Domovi zdravlja	IV Q 2020	Djelimično realizovano DZ Kotor je realizovao 1 obuku. Zbog epidemioške situacije izazvane korona virusom, Plan i program KME nije mogao biti u potpunosti realizovan.	Planirano: 4.000,00e	Redovna sredstva		
2.5 Postavljanje nacionalnih ciljeva u redukciji stopa gojaznosti kod djece na osnovu rezultata istraživanja i strateških dokumenata (ojačati međusektorsku saradnju)	Pripremljena analiza po kojoj će se postaviti nacionalni ciljevi	MZ, Partneri: MP, IJZ, SZO	IV Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost.	Planirano: 2.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022	Realizovati u narednom AP

Operativni cilj 3:		Jačanje zdravstvenog sistema u cilju promocije zdrave ishrane						
Indikator učinka a) Napravljena multisektorska platforma i protokoli saradnje za dijagnostiku i liječenje poremećaja malnutricije.	Početna vrijednost: Ne postoji multisektorska platforma za saradnju.	Pokrenuto uspostavljanje multisektorske platforme za saradnju.			Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta: Napravljena i funkcionalna multisektorska platforma Nije napravljena multisektorska platforma.			
Indikator učinka b) Izrađene smjernice za bolničku ishranu, sprovedene edukacije za implementaciju.	Početna vrijednost: Ne postoje smjernice.				Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta: Izrađene smjernice Nijesu izrađene smjernice.			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 3	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Rok	Status realizacije	Planirana / utrošena sredstva	Izvor finansiranja	Novi rok i obrazloženje	Preporuka
3.1 Nastavak implementacije i promocija "Vodiča za dojenje" i "Kodeksa zabrane reklamiranja zamjena za majčino mlijeko"	Povećanje stope ekskluzivnog dojenja	MZ, Sanitarna inspekcija Partneri: IJZ, Domovi zdravlja, Opšte bolnice, UNICEF Mediji	IV Q 2020	Realizovano DZ BERANE je realizovao gostovanje na lokalnim radio emiterima Berane i Petnjica. U okviru preventivnih pregleda u DZ Kolašin svim majkama dat je savjet o značaju dojenja. Kancelarija UNICEF-a u Crnoj Gori je dala podršku zdravstvenom sistemu Crne Gore kroz štampu edukativno-promotivnih postera za dojenje i materijala u vezi sa dojenjem u doba pandemije COVID-19 za porodilište Kliničkog centra Crne Gore. Postignute vrijednosti: Blago povećana stopa ekskluzivnog dojenja u opštoj populaciji sa 17% na 20% (Izvor: Istraživanja višestrukih pokazatelja u Crnoj Gori MICS 5 iz 2013. i MICS 6 iz 2018./ MONSTAT i UNICEF)	Planirano: 3.000,00 Utrošeno, UNICEF: 660,00e	Redovna sredstva		Potrebno je kontinuirano raditi na na revitalizaciji inicijative Porodilišta po mjeri beba, na savjetovanju majki o dojenju i promociji dojenja, kao i unaprjeđenju regulative u Crnoj Gori kada je u pitanju reklamiranje zamjena za majčino mlijeko odnosno baby formula.
3.2 Nastaviti kontinuiranu medicinsku edukaciju zdravstvenih radnika o promociji pravilne ishrane, prevenciji i liječenju bolesti	Broj sprovedenih KME edukacija u ovoj oblasti	MZ Partneri: IJZ	IV Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost.	Planirano: 3.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022	Realizovati u narednom AP
3.3 Priprema Smjernica za ishranu pacijenata u bolnicama	Izrađene smjernice	MZ, Domovi zdravlja IJZ Partneri: Društvo za ishranu CG	IV Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost.	Planirano: 10.000,00e	Redovna sredstva		
3.4 Pravljenje okvira za multisektorsku platformu/protokola za dijagnostiku i liječenje poremećaja malnutricije (spec.	Napravljen okvir, definisan i usvojen model saradnje	MZ IJZ SZO	III Q 2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće	Planirano: 5.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022	Realizovati u narednom AP

higijene, spec. medicine sporta, spec. endokrinolog, spec. psihijatar i spec. soc. medicine/psiholog).				realizovati aktivnost				
3.5 Pravljenje plana za jačanje postojeće i formiranje novih spec. ambulanti/savjetovališta za poremećaje ishrane	Izrađen plan	MZ IJZ SZO	IIIQ2020	Nije realizovano Zbog pandemije nije bilo moguće realizovati aktivnost	Planirano: 2.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022	Realizovati u narednom AP

Operativni cilj 4:	Podrška nadzoru, monitoring, evaluacija i istraživanje							
Indikator učinka Povećanje broja zdravstvenih radnika uključenih u međunarodnu saradnju na projektima u oblasti ishrane, te samim tim i ojačani kadrovski kapaciteti i stvoreni uslovi za nova istraživanja.	<i>Početna vrijednost: Nedovoljno učešće kadra na međunarodnim aktivnostima i slaba međunarodna saradnja.</i>		Unos podataka verifikacija od strane SZO 2020/202. Sprovedeno istraživanje jednog unosa kod dojilja.		<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja Uspostavljena kvaliteta međunarodna saradnja te organizovano barem jedno novo istraživanje.</i> Analiza podataka i pisanje Izvještaja o istraživanju. Napisan Izvještaj o istraživanju 2020.			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 4	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Rok	Status realizacije	Planirana / utrošena sredstva	Izvor finansiranja	Novi rok i obrazloženje	Preporuka
4.1 Nastaviti aktivnosti u aktivnosti u COSI i IAEA platformama vezano za hranu i ishranu	Uključivanje u HBSC studiju, nastavak aktivnosti u COSI i IAEA platformama	IJZ	IV Q 2020	Realizovano Realizovano je COSI istraživanje u 2019.godini. Realizovano je istraživanje sa IAEA „Primjena nuklearnih tehnika za dizajn i procjenu mjera u cilju sprečavanja i kontrole gojaznosti adolescenata Jugoistočne Evrope“	Planirano: 10.000,00e	Redovna sredstva		Nastaviti učešće u COSI istraživanjima koje realizuje SZO Priključivanje HBSC istraživanju
4.2 Priprema istraživanja o mikronutritivnim deficitima-anemija kod djece i trudnica	Izvještaj o realizovanoj studiji	MZ Partneri: IJZ, SZO	IV Q 2020	Djelimično realizovano Pripremljena je opravdanost studije i obezbijeđena su sredstva od strane UNICEF-a.	Planirano: 100.000,00e	Redovna sredstva	2021-2022 Projekat je odobren i podržan od strane UNICEFa (odobreno 80000 dolara za istraživanje)	Realizovati u narednom AP
4.3 Priprema i učestovanje drugog kruga istraživanja "Inicijativa za praćenje gojaznosti kod djece" (COSI) u Crnoj Gori	Izvještaj i publikacija	MZ, Partneri: MP IJZ, SZO	IV Q 2020	Realizovano Sprovedena je 5.runda COSI istraživanja (2. U Crnoj Gori) tokom 2019. godine	Utrošeno: 10.000,00e	Redovna sredstva		Nastaviti istraživanja i realizacija COSI 6. Runde tokom 2022.

4.4 Monitoring unosa soli i joda na nacionalnom nivou	Izveštaj o monitoringu	MZ, Partneri: MPR, IJZ, SZO, UNICEF	IV Q 2020	Realizovano Sprovedeno je istraživanje jednog unosa kod dojlja 2019-2020. Ministarstvo poljoprivrede je izradilo Pravilnik o minimalnom kvalitetu soli za ljudsku ishranu i proizvodnju hrane. Pravilnik je objavljen u "Službenom listu CG", br. 10/2020 od 28.2.2020. godine, a stupio je na snagu 7.3.2020. Pojačan je nadzor u cilju utvrđivanja sadržaja soli u hlebu i pecivima. U sklopu Programa mjera bezbjednosti hrane za 2019 i 2020. godinu izvršena su laboratorijska ispitivanja kvaliteta hleba, peciva i soli. Nakon dobijanja rezultata preduzete su sve zakonom propisane mjere u cilju otklanjanja utvrđenih neusaglašenosti. Broj neusaglašenih uzoraka u 2020. je manji od broja neusaglašenih uzoraka u 2019. godini.	Planirano: 20,000e Utrošeno IJZ: 28.145,58e	Redovna sredstva		U saradnji sa MZ i IJZ definisati poseban podprogram monitoringa soli u hrani.
4.5 Evaluacija Akcionog plana 2019-2020 i izrada novog Akcionog plana 2021-2022	Izrađena evaluacija Izrađen akcioni plan	MZ IJZCG	IV Q 2020	Nije realizovano	/	Redovna sredstva	IIQ2021	

4.

NALAZI EVALUACIJE

Planirano je da monitoring i evaluaciju realizacije aktivnosti predmetnog Programa i Akcionih planova vrši Komisija za kontrolu i unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane koju je trebalo da formira Ministarstvo zdravlja Crne Gore.

Kako Komisija za vrijeme trajanja ovog dokumenta nije formirana, tako nije vršen ni monitoring i evaluacija, kao ni izrađen godišnji izvještaj realizacije Akcionog plana za 2019. Godinu.

5. OSVRT NA PLANIRANA I UTROŠENA FINANSIJSKA SREDSTVA

Za realizaciju planiranih aktivnosti, za ukupan period važenja ovog strateškog dokumenta, planirano je 243.000,00 €.

Na osnovu dostavljenih podataka o utrošenim sredstvima ukupno je utrošeno – 41.375,58 €. Podaci o utrošenim sredstvima za sve aktivnosti nijesu dostavljeni.

Shodno podacima izvještaja o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Programa mjera za unapređenje stanja uhranjenosti i ishrane u Crnoj Gori za 2020. godinu, brojne aktivnosti su, u skladu sa ograničenim finansijskim sredstvima i raspoloživim ljudskim resursima, kao i očekivanim budžetom nosilaca aktivnosti, realizovane kao redovne aktivnosti njihovih nosilaca.

U narednom periodu potrebno je planirati sredstva za svaku aktivnost pojedinačno, i imati presjek utrošenih sredstava.

6. PREPORUKE ZA NAREDNI PERIOD SPROVOĐENJA

Kako veliki broj aktivnosti iz AP 2019-2020 nije realizovan, potrebno je razmotriti njihovo ponovno planiranje u narednom AP i prilagoditi se novonastalim okolnostima izazvanih epidemijom virusa COVID-19.

Jasno definisana finansijska sredstva. Iako je Ministarstvo zdravlja kreiralo finansijski okvir, sredstva neophodna za realizaciju aktivnosti nijesu jasno strukturisana i opredijeljena u budžetima svakog od nosilaca aktivnosti, zbog čega je pretpostavka da su budžetske jedinice - zdravstvene ustanove dobijeni budžet trošile na aktuelne finansijske prioritete što može biti razlog za nerealizaciju određenih aktivnosti, ali i nedostak podataka o količini utrošenih sredstava za sprovedene aktivnosti.

Koordinacija. Neophodno je unaprijediti koordinaciju nosilaca aktivnosti i partnera na polju aktivnosti Programa. Postoji jasna potreba da se u Ministarstvu zdravlja formira stalna Komisija za kontrolu i unapređenje stanja uhranjesti i ishrane čiji bi zadatak bio da prati status realizacije aktivnosti iz Programa. Preporuka je i da se na početku svake godine implementacije ustanovama uputi plan implementacije aktivnosti i zahtjev za delegiranje odgovornosti za sprovođenje aktivnosti. Za određene aktivnosti potrebno je da se afirmišu svi nosici za njihovo sprovođenje i da se unaprijedi saradnja i povezanost različitih uključenih partnera.

Uključivanje UN organizacija i drugih resora i partnera. Pojačati komunikaciju sa UN organizacijama i SZO da bi se blagovremeno usaglasile zajedničke aktivnosti u skladu sa globalnim ciljevima na polju unapređenja zdravlja i ishrane. Raditi na uključivanju drugih sektora, institucija, proizvođača hrane, NVO itd. da bi se blagovremeno uskladile zajedničke aktivnosti.

Unapređenje službi. Potrebno je nastaviti osnaživanje i/ili razvoj i unapređenje službi koje postoje ili su nedostajuće unutar institucija. Pored povećanja broja zaposlenih, treba uspostaviti i mrežu stručnjaka u ovoj oblasti, koji bi kasnije kroz dodatne obuke nadogradili svoja znanja.

Edukacije. Uvrstiti edukaciju zdravstvenih radnika na polju unapređenja ishrane u planove edukacije kroz Kontinuiranu medicinsku edukaciju.